

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ŽUPANIJA-KANTON SREDIŠNJA BOSNA
Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa

Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa
Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton Središnja Bosna
Sarajevo

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA GIMNAZIJE

**Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
-Schulbuchbibliothek -**

2006/1241

POVIJEST

I. SVRHA I CILJ

U nas valja osigurati razdoblje kad će se povijest učiti tako da se popravi kakvoća i poveća opseg povijesnih znanja prosječne populacije.

Glavna sastavnica podučavanja povijesti, bez koje se ne bi mogao postići naš poseban cilj, sama je po sebi jedan cilj učenja povijesti, i to univerzalan i vrlo djelatan u Europi. To je razvoj povijesne kulture učenika. Učenik mora napustiti školsku klupu razumijevajući, poštujući i voleći povijesnu baštinu. Mora zadržati zanimanje, bar za neke povijesne sadržaje, po osobnom izboru. To su jamstva zrelosti njegove osobe i temelja da živi kao demokratičan, civiliziran i kulturni građanin. Da može održati tu razinu, škola ga mora uvježbati za samostalan pristup povijesnim sadržajima u različitim oblicima u kojima će ih sretati tijekom života te da ih uspije ispravno vrednovati, primjerice - razlučiti valjan prikaz od iskrivljenoga ili nepotpunoga. Ovaj je kvalitativni cilj važnije postići, nego bilo koji kvantitativni.

To se pak postiže ne preopterećujući đaka gomilom činjenica, birajući dobi prikladne sadržaje i podučavajući ih u skladu s mogućnostima dobi, brinući se da đak uvidi kako su oni međusobno višestruko povezani i gradeći u njega najpogodnijim primjerima preglednu predodžbu o tome kako je čovječanstvo napredovalo kroz tisućljeća do sadašnjosti.

To se, nadalje, postiže bez suvišna dociranja, vježbajući učenika da samostalno raščlanjuje povijesna zbivanja i da postupno gradi zaključke o njima. Suočavanje s riječju izvora i s literaturom, pažljivo didaktički vođeno, dragocjena je sastavnica te vježbe, koja se može provoditi sa svakom dobi - razumije se, na prikladan način. U Europi se u tomu prakticira čak i privikavanje učenika nekim rutinskim postupcima znanstvenoga prikazivanja povijesti: samim time, što se ondje u udžbenicima smjesta citiraju vrela odakle su preuzeti popratni tekstovi i što se i uz njih i uz temeljni ekspozicijski tekst pojavljuje poneka bilješka sub calce već je postignuti izvrstan učinak u povijesnom opismenjivanju, kođ nas upravo nužan u borbi protiv povijesne nepismenosti.

Uz predočene polazne ciljeve i načine rada, koje u našim prilikama valja u njih vezati, podsjetimo se onih ciljeva i zadataka što ih predmet povijesti odavna ima i sustavno zadržava u demokratskim društvima, pa mu se sada i u nas potpuno vraćaju.

Temeljni sadržaji povijesnoga odgoja su povijesni događaji, veze među njima i razvoj povijesnoga tijeka, povijesni, politički, gospodarski, društveni, vjerski i kulturni pojmovi, imena osoba i mjesta, datumi i vremenski slijed.

Nastava povijesti, međutim, ne barata svim time samo zato da se ti sadržaji upoznaju i usvoje. Krajnji je cilj nastave povijesti u demokratskom i pluralističkom okružju da se pomoću povijesnih sadržaja, aktivnim radom na njima odgoje građani korisni zajednici: zreli, otvoreni, komunikativni, društveni, odgovorni, sućutni i spremni za pomoć i suradnju, čovječni, kritični, ali snošljivi i sposobni za razumijevanje, opredijeljeni za demokraciju i pravnu državu, slobodoljubivi i miroljubivi; da se odgoje građani, koji će umjeti održati ravnošesje između svoje pojedinačne slobode i svoje odgovornosti prema zajednici, takvi, koji će biti spremni djelovati za založiti za demokraciju, pravnu državu, slobodu i mir; građani koji neće biti otuđeni od društva i

koji se neće ustručavati dati svoj doprinos razrješenoj zajedničkih problema, od mjesnih do svjetskih.

Što je to u povijesnome tkivu, što omogućuje da se predmetu povijesti postavlja tako visok cilj? Ponajprije je to taj čimbenik da je povijest prošla stvarnost, da su to vječni problemi individualnoga i društvenoga života, koji se u različitim razdobljima rješavaju na različite načine. Zatim je tu zamjetan čimbenik da volja pojedinaca i naroda utječe na povijesni tijek. Tu je podloga povijesnoga razvoja, gospodarska i drukčija, i kompleksnost povijesnih zbivanja, koja se mogu razmatrati od uzroka do posljedice, a međusobno su povezana i isprepletana. Tu je očito mijenjanje kultura, vjera, gospodarstava, društvenih i političkih ustroja. Naposljetku je tu očito ukorijenjenost svekolike poznate sadašnjosti u prošlosti, o kojoj se uči.

Tijekom podučavanja povijesti, učenika se potiče da sve ovo sam spozna i sustavno raspoznaje u čitavu povijesnom tijeku. U tomu će razviti analitičke sposobnosti i vlastita gledanja. Nešto od toga spomenuli smo prije, govoreći o povijesnoj kulturi učenika. Nastava povijesti mora se u najvećoj mjeri sastojati od osobnoga učenikova rada, koji može biti samostalan, u paru, u skupini i u sklopu razreda. Može se provoditi na izvorima i literaturi, na odabranim ilustracijama, na audiovizualno oblikovanim didaktičkim sadržajima i može se dopunjavati izvan doma i škole, u posjeti spomenicima, povijesnim mjestima, izložbama i muzejima. Učenik vježba kritički promatrati, vježba logički i kritički razmišljati, stvarati jasne predodžbe, ispravno formulirati pitanja, odbacivati nebitno i uopćavati u nastojanju oblikovanja utemeljene osobne prosudbe, koji će moći obrazložiti. Raspravljajući o povijesnim pitanjima, prinuđen je spoznati gdje su granice njegovih mogućnosti. Nužno uvidi da valjan povijesni prikaz mora obuhvaćati različita gledišta i voditi računa o različitim interesima, da jednostrani prikazi nisu valjani. Postaje sposoban prepoznati predrasudu i manipulaciju i razotkriti ih. Osposobljen je graditi svoje vrijednosne sudove i u njih se s pravom pouzdati.

Jasno je da se te sposobnosti najprije iskazuju u odnosu na povijest. Tako odgajan mlad čovjek već je vičan općima temeljnim metodama istraživačkoga i znanstvenoga rada, ispravno uporebljuje izvore podataka, odabire relevantne podatke, vrednuje literaturu, sposobna je samostalno proširivati i produbljivati svoje znanje.

Stecene sposobnosti ne funkcioniraju, međutim, samo prema povijesnome tijeku. Tako odgajana osoba vrlo će vjerojatno svaku vrstu problema moći sagledati u njihovoj slojevitosti i višestranosti, uzimajući u obzir uzroke i posljedice te povezanost s drugima problemskim područjima. Na prvom će mjestu uspješno procjenjivati i samu sebe i znat će odgovorno upravljati svojom osobnošću. Moći će se zrelo postaviti prema problemima življenja i stvoriti o njima osobne vrijednosne sudove oslobođene jednostranosti. Primjenjivat će ih na bližnje, na potomstvo, na sadašnjost i na budućnost, a posebice na svoje javno djelovanje, od društvenoga i političkoga nadalje. Tako predmet povijesti gradi valjana građanina, i to jest njegov cilj.

Naveli smo temeljne ciljeve i načine rada, koje smo imali na umu sastavljajući ove programe. Razumije se da svaki od njih, kao cjelina, ima i svoje zasebne ciljeve i iziskuje svojstven način rada. O njima pišemo u sljedećim odjeljcima, dok su posebni odgojni ciljevi pojedinih razreda ukratko prikazani u drugom poglavlju elaborata, na početku razrednih okvirnih programa.

Welche Qualität hat die Stoffbestimmung werden!

PROGRAMSKA GRAĐA**I.razred****I. POVIJEST**

- Od prapovijesti do povijesne znanosti.
- Što su ljudi željeli doznati baveći se poviješću.
- Suvremena povijest i predmet povijesti u školstvu.

II. KAMENO DOBA

- Starije i srednje kameno doba.
- Mlađe kameno doba.

III. IZMEĐU PRAPOVIJESTI I POVIJESTI

- Problem prijelaznoga razdoblja.
- Žarišta visoke civilizacije: Egipat.
- Žarišta visoke civilizacije: Mezopotamija i Indija.
- Žarišta visoke civilizacije: Kina.
- Brončano doba Europe.
- Prvo zlatno doba svjetske diplomacije.

IV. OSVIT POVIJESTI

- Narodi s mora.
- Europa na pragu povijesti.

V. RAZDOBLJE KLASIČNE GRČKE

- Oblikovanje klasične grčke civilizacije.
- Sukob Istoka i Zapada.
- Etruščani i korjeni Rima.
- Zlatno doba Atene.
- Rim i Kelti.
- Peloponeski rat i njegove posljedice.
- Pretpovijest.
- Iliri – prilike na teritoriju BiH.
- Europa u IV. stoljeću.

VI. HELENIZAM

- Istočno sredozemlje do Aleksandrove smrti.
- Dijadosi.
- Unutrašnje prilike Rima.
- Žitelji Italije pod vlašću Rima.

VII. DOBA RIMSKE REPUBLIKE

- Prvi poznati narodi na tlu današnje Hrvatske i BiH potkraj rimske republike.
- Iliri u BiH.
- Izmijenjeno rimsko društvo.
- Prvi građanski sukobi.
- Ciceron i Cezar.
- Od Rubikona do Akcija.

VIII. VELIKA CARSTVA

- Rimske provincije na današnjem tlu Hrvatske i BiH u doba kasnog carstva – rimske ceste.
- Tri istočna carstva i njihovi susjedi.
- Kriza trećega stoljeća.
- Preobrazba Carstva: Dioklecijanov doprinos, Konstantinov doprinos.
- Položaj BiH poslije reformi cara Dioklecijana, Konstantina i Teodozija.
- Pregled svjetskih prilika uoči euroazijske seobe.

IX. SEOBA NARODA

- Goti i Istočno Carstvo.
- Svijet na izmaku staroga vijeka.
- Počeci kršćanstva na teritoriju BiH – starokršćanske bazilike.

X. BIZANT I SLAVENI

- Bizant Justinijanova doba.
- Avari i Slaveni.
- Slaveni na tlu Carstva.

II.razred**I. EUROPSKI I MEDITERANSKI SVIJET U RANOM SREDNJEM VIJEKU**

- Europski Zapad.
- Bizantsko Carstvo i uspon Arapa.
- Rane slavenske države i pokršćavanje Hrvata i ostalih Slavena.

II. DOSELJAVANJE HRVATA I STVARANJE HRVATSKE DRŽAVE

- Izvori hrvatske povijesti u BiH.
- Naseljavanje Hrvata u Zapadnom Rimskom Carstvu.
- Podrijetlo i doseljavanje Hrvata. Hrvatske zemlje.
- Hrvatska u 9. st. Pokršćavanje Hrvata.
- Slavensko bogoslužje kod Hrvata.

III. HRVATSKA U VRIJEME DOMAĆIH KRALJEVA

- Tomislav i stvaranje kraljevstva. Borba za Dalmaciju.
- Hrvatska na vrhuncu snage: Petar Krešimir i Zvonimir.
- Hrvatsko ranosrednjovjekovno društvo.
- Razdoblje predromanike i počeci romanike.

IV. EUROPA U USPONU

- Demografski, gospodarski i društveni polet Europe.
- Doba romanike.

V. ARAPSKI SVIJET

- Politički ustroj i kultura Islama.

VI. HRVATSKA I ARPADOVIĆI

- Dolazak Arpadovića na hrvatsko prijestolje.
- Samostalne hrvatske države poslije 1102. godine.
- Feudalizacija hrvatskog društva.
- Razvoj gradova.
- Romanika u hrvatskim zemljama.

VII. BOSNA

- Začeci države Bosne.
- Politički i gospodarski razvitak Bosne.
- Uspon bosanske feudalne države.
- Društveno i državno uređenje srednjovjekovne Bosne.
- Crkva bosanska. Bosanska srednjovjekovna kultura.
- Kulturna baština srednjovjekovne Bosne.
- Život srednjovjekovne Bosne u kulturnoj zajednici s Hrvatima.
- Kriza bosanske feudalne države i nastanak Hercegovine.
- Hrvatske velikaške obitelji u BiH.

VIII. EUROPA U KASNOM SREDNJEM VIJEKU

- Europa između krize i razvoja.
- Srednja i istočna Europa.
- Doba gotike.

IX. HRVATSKA U KASNOM SREDNJEM VIJEKU

- Hrvatske zemlje u vrijeme Anžuvina.
- Protudvorski pokret.
- Mlečani osvajaju Dalmaciju. Doba Matije Korvina.

X. TURSKA OPASNOST

- Pad BiH pod tursku vlast.
- Prvi turski prodori u Hrvatsku.
- Promjene u BiH pod turskom vlašću - novi gradovi i njihova uloga.
- Migracije stanovništva.
- Turska opasnost: Odrazi u suvremenoj hrvatskoj književnosti.

XI. ZEMLJOPISNA OTKRIĆA**XII. HUMANIZAM I RENESANSA**

- Rađanje talijanske renesanse.
- Širenje renesanse po Europi.

XIII. RANI KAPITALIZAM**XIV. REFORMACIJA**

- Začetak reformacije i njeno širenje po Europi.
- Reformacija od Engleske do Hrvatske.

XV. PREKOMORSKE KULTURE

- Narodna kultura.
- Seljački ratovi i bune.

XVI. PREKOMORSKE KULTURE

- Amerika i Afrika.
- Azija.

XVII. HRVATSKA NA PRAGU NOVOGA VIJEKA

- Turski prodori i izbor Ferdinanda za kralja.
- Svjetlost u tmini: Dubrovačka Republika - Humanizam i renesansa u hrvatskim zemljama - odjek na tlu BiH.

III. razred**I. EUROPA U RANOM NOVOM VIJEKU**

- Gospodarstvo novoga doba: manufakture, akumulacija kapitala, merkantilizam.
- Kolonijalizam.
- Vjerski sukobi - protureformacija i tridesetogodišnji rat.
- Apsolutizam: Francuska za Luja XIV.
- Demokracija: Engleska i Švicarska.
- Carstvo i republika: Njemačka i Venecija.

II. HRVATSKA U XVI. STOLJEĆU

- Ostaci ostataka nekada slavnoga kraljevstva.
- Društvena kriza.
- Dalmacija u mletačkoj vlasti. Istra na razmeđu.
- Dubrovačka Republika.
- Protureformacija u hrvatskim zemljama.

III. HRVATSKA U XVII. STOLJEĆU

- Zaustavljanje Turaka.
- Ratovi kao sudbina.
- Zrinski i Frankopani.
- Društvene promjene-oporavak gradova i siromašenje seljaka.
- Doba baroka.

IV. TURSKO CARSTVO I BALKANSKE ZEMLJE**V. DOBA RATOVA ZA OSLOBOĐENJE**

- Opsada Beča 1683.
- Karlovački i Požarevački mir, BiH 1683.-1718. god.
- Croatia rediviva?
- Uvođenje granica prema Turskoj od strane Venecije i Austrije 1699. i 1718. i utjecaj ovih događaja na prilike u BiH.

VI. VRHUNAC "STAROGA REŽIMA"

- Prosvjetiteljstvo.
- Prosvijećeni apsolutizam Habzburgovaca.
- Hrvatska u vrijeme prosvijećenoga apsolutizma.

VII. "NOVA" RUSIJA**VIII. SLAMANJE "STAROGA REŽIMA" - DOBA REVOLUCIJE 1770.-1848.**

- Industrijska revolucija.
- Američka revolucija.
- Francuska revolucija.
- Francuska revolucija i Napoleonov uspon.
- Napoleonovo doba.
- Europa između reakcije i revolucije I.
- Europa između reakcije i revolucije II.
- Europa između reakcije i revolucije III.

IX. BOSNA I HERCEGOVINA KRAJEM 18. I U PRVOJ POLOVICI 19. ST.

- BiH u vrijeme krize turskog carstva.
- BiH u doba reformnog pokreta u Turskoj.
- Značaj bosanske franjevačke provincije u povijesti Hrvata BiH.
- BiH nakon Krimskog rata (gospodarska, financijska i politička kriza).
- Fra Grgo Martić i njegova izreka "Teško domu bez ljubavi bratske, ko Bosni bez zemlje Hrvatske".

X. HRVATSKA U VRIJEME SLAMANJA "STAROGA REŽIMA"

- Društveni razvoj u građanskoj i vojnoj Hrvatskoj i Slavoniji poslije 1790.godine.
- Dalmacija.
- Istra.
- Pod Napoleonovom vlašću: Ilirske provincije.
- Pripremna faza hrvatskoga narodnog preporoda (1790.-1835.).
- Hrvatski narodni preporod - Ilirski pokret (1835.-1848.).
- Povratak Franjevaca u Hercegovinu i stvaranje Kustodije i Franjevačke provincije.

XI. "PROLJEĆE NARODA"

- Revolucija 1848. godine u Francuskoj, Italiji i Njemačkoj.
- Revolucija 1848. godine u Habzburškoj Monarhiji.
- Hrvatski pokret 1848./49. godine.
- BiH 50-ih i 60-ih godina 19. st.
- Međunarodni odnosi: Ujedinjenje Njemačke i Italije.
- Neoapsolutizam u Hrvatskoj.
- Hrvatsko-ugarska nagodba.
- Hercegovačko-bosanski ustanak 1875.-1878. godine i posljedice.
- BiH 1878.-1908. Industrijalizacija, promet, agrarna pitanja, Kollayev režim.

- Khuenov režim.
- Hrvatski narodni preporod u BiH.
- Osnivanje škola, tiskara, novina, značenje Mostara kao središta hrvatskog narodnog preporoda.
- Osnivanje i djelovanje Hrvatskog kulturnog društva *Napredak*.
- Radnički pokret u BiH, glavni radnički savez.
- Odnos Austro-Ugarske Monarhije prema Hrvatima i uvođenje redovite katoličke hijerarhije.

IV. razred

I. HRVATSKA I SVIJET U 20. STOLJEĆU

- Hrvatska i svijet na početku 20. stoljeća.
- Tehnika, znanost, film i šport početkom 20. stoljeća.
- Hrvatsko pitanje u predaneksionom razdoblju.

II. DOBA KAPITALISTIČKIH IMPERIJA

- Obilježja velesila.
- Kolonijalizam. Međunarodni odnosi do početka I. svjetskog rata.

III. HRVATSKE ZEMLJE UOČI I. SVJETSKOG RATA

- Narodni pokret. Politika "novoga kursa".
- Hrvatsko-srpska koalicija.

IV. PREVIRANJA NA BALKANU UOČI I. SVJETSKOG RATA

- Prilike u BiH uoči aneksije. Političke stranke.
- Aneksija BiH i posljedice.
- Prilike u Srbiji i Makedoniji.
- Odraz "Carinskog rata" 1906.-1911. na gospodarske prilike u BiH.
- Balkanski ratovi.

V. PRVI SVJETSKI RAT I NJEGOVE POSLJEDICE

- Strategija i politika zaraćenih strana.
- Politički, socijalni i gospodarski učinci rata u raznim državama.

VI. HRVATSKE ZEMLJE U I. SVJETSKOM RATU

- Hrvati na ratištima.
- Sarajevski atentat. Ciljevi i namjera.
- BiH u vrijeme I. svjetskog rata. Težak položaj civilnog stanovništva.
- Humanitarna djelatnost fra Didaka Buntića.
- Hrvatska i Jugoslavenski odbor, Majska i Krfska deklaracija.

VII. DEMOKRACIJE I TOTALITARIZMI - SVIJET IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

- Osnovni modeli političkog života.
- Industrijalizacija.
- Uspon kulture.

VIII. HRVATSKI PROSTORI U PRVOJ JUGOSLAVENSKOJ DRŽAVI (1918.-1941.)

- Stvaranje Kraljevine Slovenaca, Hrvata i Srba, te Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.
- BiH nakon donošenja Vidovdanskog ustava (podjela na 6 okruga.
- Posljedice stvaranja jugoslavenske države na gospodarski razvitak Hrvatske.
- Borba za hrvatsku samobitnost: Banovina Hrvatska.
- Političke, kulturne i gospodarske prilike u BiH 1921.-1935. g.
- Teritorijalna podjela BiH u vrijeme podjele kraljevine Jugoslavije na 9 banovina 1929. i nakon sporazuma Cvetković-Maček 1939. godine.

where is Yugoslavia?

IX. DRUGI SVJETSKI RAT 1939.-1945.

- Rat u Europi.

X. HRVATSKI PROSTORI U RATNIM PRILIKAMA 1941.-1945.

- Propast kraljevine Jugoslavije.
- Nastanak i uloga NDH.
- Osnivanje ZAVNOH-a. Federalna Hrvatska - anti-fašistička Hrvatska.
- Gospodarske prilike.

XI. BiH OD 1941.-1945. GODINE

- BiH nakon kapitulacije kraljevine Jugoslavije i njen položaj u sastavu NDH.
- Bratoubilački rat (podjela na ustaše i partizane). ZAVNOBiH.

XII. PRILIKE U SVIJETU POSLIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA 1945.-1990.

- Sile pobjednice uređuju svijet.
- Bipolarni svijet.
- Politička popuštanja i međusobne suradnje.

XIII. HRVATSKI PROSTORI U DRUGOJ JUGOSLAVENSKOJ DRŽAVI

- Razrušena zemlja.
- KPJ/SKJ - hegemon društvenog života.
- Formalni federalizam, stvarni centralizam.
- Položaj Hrvata BiH nakon 1945. godine, stradanja civila i svećenstva.
- Politička i gospodarska emigracija Hrvata BiH.
- Gospodarski položaj hrvatskih prostora u jugoslavenskoj federaciji.
- Prosvjeta, kultura i znanost u jugoslavenskom društvu.
- Borba za samostalnu hrvatsku državu.
- BiH od 1990.-1996. godine.
- Kulturne prilike u Hrvatskoj i BiH u XX. stoljeću.

} interpretation
 one-side perspective
 • where is Jugoslavia?
 only in "marginal history"